

Hodnotová orientace seniorů v pobytových zařízeních

Pavla Korčáková

Bakalářská práce
2007

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla KORČÁKOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Hodnotová orientace seniorů v pobytových zařízeních.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.
Charakteristika výzkumného souboru.
Provedení kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.
Přijetí odpovídajících závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOPŘIVA, K. Lidský vztah jako součást profese. 4. vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-429-X.

HAŠKOVCOVÁ, H. Fenomén stáří. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-7038-158-2.

MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody psychologického výzkumu. 1. vyd. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1362-4.

LOUCKÁ, K. Stáří jako problém. Sociální politika, 1999, roč. 25, č. 4, s. 11-12, ISSN 0049-0961.

RABUŠIC, L. Časové aspekty českého důchodového věku. Sociologický časopis, 1998, roč. 34, č. 3, s. 267-283, ISSN 0038-0288.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jarmila Celá

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. února 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

25. května 2007

Ve Zlíně dne 23. února 2007

L.S.

Ing. Jitka Chudarová
pověřená děkanka

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
ředitel ústavu

ABSTRAKT

V této práci se zabývám hodnotovou orientací seniorů v pobytových zařízeních. Práce popisuje různé typy klasifikací hodnot, ale také sociální změny hodnot ve stáří. V teoretické části jsem se zabývala poznatky získané z odborné literatury. Zmiňuji zde i základní typy ústavní péče pro seniory. V praktické části jsem se zabývala výzkumem. Výzkum se snaží přiblížit čtenářům, jaké hodnoty preferují senioři v pobytových zařízeních. Klade si také otázku, jaký hodnotový systém se objevuje u seniorů v pobytových zařízeních.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotová orientace, pobytová zařízení, kvalitativní výzkum, senior, sociální změny, stáří

ABSTRACT

In this treatise I occupy myself by the value orientation of the seniors in home for elderly people. This treatise describes various types of classification of values, but it also the social changes of values in the senility. The theoretical part is focused on knowledges found in literature. I mention here also basic types of home for elderly people. In practical part I presented research data. The research tries to present to the reades, what kind of values the seniors in home for elderly people prefer. It also ponders what type of value orientation seniors in home for elderly people have.

Keywords: values, value orientation, institution for elderly people, qualitative research. senior, social changes, senility

„Stáří bylo dříve soukromou tragédií člověka, dnes je sociálním jevem.“

L.Rosenmayer

Děkuji paní Mgr. Jarmile Celé za odborném vedení v jejich seminářích.

Prohlašuji, že pro svou bakalářskou práci jsem použila pouze literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Ve Zlíně dne 21. 5. 2007

Pavla Korčáková

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 HODNOTY	10
1.1 VZTAH MEZI CÍLEM A HODNOTOU.....	11
1.2 VÝCHOVA A HODNOTY	12
1.2.1 Teorie zabývající se rozvojem hodnotové orientace.....	15
1.2.2 Výchova k hodnotám a pedagogika	20
1.3 HODNOTOVÁ ORIENTACE	22
1.3.1 Stabilita našich cílů našeho snažení a hierarchií našich hodnot	23
2 STÁŘÍ	25
2.1 ČLENĚNÍ STÁŘÍ.....	25
2.2 SOCIÁLNÍ ZMĚNY VE STÁŘÍ.....	26
2.3 ZMĚNY HODNOT VE STÁŘÍ	29
2.3.1 Výzkumy zabývající se změnami hodnot ve stáří.....	30
3 POBYTOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO SENIORY	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 HODNOTOVÁ ORIENTACE SENIORŮ V POBYTOVÝCH ZAŘÍZENÍCH	36
4.1 ÚVOD	36
4.2 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	36
4.3 DRUH VÝZKUMU	36
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	38
4.5 METODA VÝZKUMU.....	38
4.6 METODA ZPRACOVÁNÍ DAT	39
4.7 ZPRACOVÁNÍ ZÍSKANÝCH DAT.....	40
5 SHRUTÍ VÝZKUMU	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
SEZNAM PŘÍLOH	50

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila problematiku hodnotové orientace seniorů v pobytových zařízeních. Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem po dobu své praxe docházela do jednoho z pobytových zařízení pro seniory. Setkala jsem se zde s několika staršími lidmi, kteří byli spokojeni a pozitivně naladěni. V literatuře se především setkáváme s negativními názory spojené s odchodem do domova důchodců. Dochází k pesimismu, k uvědomování si krátkosti života, k nervozitě i větší společenské izolovanosti spojené s vědomím o ochuzování vlastního života. Ale v každém věku může člověk něco získat a rozvíjet se. Život každého člověka je však natolik individuální, že se jen částečně přibližuje jakémukoliv schématu.

Významem mé práce je to, abych zjistila, jaké hodnoty se objevují u seniorů v pobytových zařízeních. Které z hodnot považují za nejdůležitější a jak je uspořádaná jejich hodnotová orientace.

Ráda bych tuto problematiku více rozpracovala, protože se neobjevuje v žádné odborné literatuře podrobně vysvětlená. Literatura je zaměřená všeobecně na všechny seniory, ale není zde samostatně oddělená skupina seniorů v pobytových zařízeních.

V teoretické části se budu zabývat hodnotami a klasifikací hodnot, hodnotovou orientací, sociálními změnami ve stáří a jedna z nejdůležitějších kapitol ve je kapitola s názvem „Změny hodnot ve stáří“. Pouze okrajově se zmíním o pobytových zařízeních pro seniory a o typech těchto zařízení.

V praktické části provedu kvalitativní výzkum, kterým budu zkoumat hodnotovou orientaci seniorů v pobytových zařízeních. Jako vhodnou metodu jsem si vybrala strukturované interview. Zjištěné data budu analyzovat pomocí metody otevřeného kódování. Tyto rozhovory provedu se seniory, kteří bydlí v jednom z domovů důchodců v Napajedlích.

Každý člověk se aspoň jednou v životě zamyslel nad tím, kam to má v životě zaměřeno. Pomocí v tomto mu může být to, co nám říká naše životní zkušenost. Pomocí může být i seznámení se s tím, co je v této práci uvedeno. Můžeme nad touto otázkou též jen mávnout rukou a nechat se odnášet proudem dění. Není však marné si uvědomit, že v životě přicházejí chvíle zamyšlení se nad smysluplností života. Je tomu tak zvláště v době stárnutí, odchodu do důchodu a v době užívání si odpočinku v důchodu.

Budu se snažit ve svém výzkumu získat co nejvíce informací a srozumitelně je zapsat do této práce, aby přispěla nám všem k prohloubení si vědomostí v této oblasti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY

Každý z nás má uspořádanou určitou hierarchii hodnot, která je pro něho důležitá a těmto hodnotám přizpůsobuje i svůj život. Proto se podívejme blíže do odborné literatury, jak vysvětlují hodnoty někteří autoři.

Pozornost věnovaná hodnotám je v současné psychologii pozoruhodná. Stále častěji se setkáváme se zjišťováním toho, co ta či ona skupina lidí považuje za hodnotné, co pro ně má a co nemá cenu. **Stále při tom sílí přesvědčení, že smysluplné pojetí hodnot vychází z pojetí cílesměrné aktivity člověka** (Křivohlavý, 2006).

Příkladem pozornosti věnované hodnotám u nás může být práce O. Čačky. Ten ji ve svém pojetí psychologie vrstev duševního dění osobnosti věnuje obsáhlou kapitolu (Čačka in Křivohlavý, 2006). Nejprve se sám pokouší definovat, co se rozumí hodnotou: „Psychologicky jsou hodnoty jistým zobecněním tendencí člověka, opírající se o jeho zkušenosti a idee.“ A uvádí Maslowovo stručné pojetí: „Hodnoty jsou něčím, pro co má cenu žít.“ i výstižné pojetí F. Krejčího: „Hodnota je to, co stojí za to, aby se to stalo předmětem chtění.“ (Čačka in Křivohlavý, 2006). Čačka věnuje pozornost vztahu hodnot a potřeb, motivů, zájmů, postojů a ideálů, hovoří o hodnotovém vědomí, tvorbě hodnotové orientace a její genezi, podává přehled různých klasifikací hodnot a blíže se zabývá V. E. Franklem a jeho pojetím sebetranscendence jako „hodnotou nad hodnoty“ (Křivohlavý, 2006).

V literatuře se setkáváme s mnoha vysvětleními, které popisují hodnoty. V podstatě hovoří o tom samém. Objevují se zde podobné myšlenky, jako jsou např., že hodnot si člověk váží a považuje je v životě za důležité, jsou zdrojem smysluplnosti života a podněcují člověka k činnosti.

Hodnoty, pojem, který lze užít v mnoha souvislostech, je úzce spojen s výchovnými cíly. Hodnotou je něco, čeho si vážíme, co obdivujeme, co k životu potřebujeme a co nám umožňuje orientaci ve světě. Charakteristikou vlastní pouze lidem je schopnost hodnotit nejen utilitárně, ale i mravně a esteticky a rovněž schopnost přistupovat k hodnotám aktivně, tedy měnit je a vytvářet nové (Celá, 2006).

Další autor popisuje hodnoty takto: **Hodnoty jsou také zdrojem smysluplnosti života.** Zdrojem toho, co označujeme smysluplností života, jsou různé oblasti témat osobního

života a obsahů, z nichž se smysl života rekonstruuje. Základními jsou zde hodnoty a přesvědčení (Křivohlavý, 2006).

Hodnoty (jako psychologický konstrukt) byly definovány jako „váhy cílů našeho snažení“. Ty přesahují specifické situace. Hodnoty mohou být **cílové** (terminální), které jsou vázány na cíle, k nimž dění směřuje, a **instrumentální** (týkající se způsobu života).

Hodnoty podněcují člověka k aktivitě (Křivohlavý, 2006).

Zjistili jsme, že existuje spousta pohledů a názorů na to, co jsou hodnoty. Důležité je to, že k hodnotám musíme přistupovat aktivně a snažit se vytvářet hodnoty nové.

1.1 Vztah mezi cílem a hodnotou

V současné psychologii stále více sílí představa **vzájemného ovlivňování cílů a hodnot**. Na jedné straně je to cíl, který dává všemu, co k jeho dosažení směřuje, kladnou hodnotu, a na druhé straně jsou to hodnoty, které ovlivňují volbu cílů (Křivohlavý, 2006).

Zde je podle Křivohlavého (2006) třeba upozornit na dvojí podobu vztahu mezi cílem a hodnotou (hodnotami).

- Hodnota události na cestě k cíli

Cíl, k němuž máme zaměřeno, dodává hodnotu událostem na cestě k tomuto cíli. Např. jedu-li autem do města nakoupit, má dobrý start auta a volná silnice svou kladnou hodnotu. Naopak zácpa na silnici dostává hodnotu zápornou.

- Hodnota cíle

Cíl sám dostává hodnotu od svého nadřazeného, vyššího cíle.

Např. zkouška z anatomie při studiu medicíny je na jedné straně samostatnou zkouškou. Jako taková je cílem, jehož splnění má svou kladnou hodnotu. Na druhé straně jde o zkoušku dílčí v souboru zkoušek, které je třeba úspěšně složit ke splnění kritéria pro udělení hodnosti doktora medicíny. Protože jde o zkoušku velice těžkou a závažnou, má její splnění poměrně vysokou hodnotu v rámci vyššího cíle, kterým je dosažení doktorátu medicíny.

Takto je možno postupovat v hierarchii cílů, až se dostaneme k cíli nejvyššímu, který je spojen s hlavní, dominantní životní snahou (ultimate concern). *Ex definitione* se rozumí, že

tato hlavní životní snaha a její cíl mají pro daného člověka hodnotu nejvyšší (Křivohlavý, 2006).

Každý považuje za tu nejvyšší hodnotu v celé hierarchii něco jiného. Pro někoho je to vzdělání, zaměstnání, rodina, pro druhého je to majetek a blahobyt.

Ve skutečném životě je hodnota určité činnosti nebo určitého předmětu na cestě k cíli stanovována podstatně složitěji. Neovlivňuje ji jen její vztah k jednomu cíli, ale naopak k celé řadě různých cílů. Příkladem může být volba zaměstnání určitého člověka. Tomu jde nejen o to, aby byly využity jeho znalosti a dovednosti, ale i to, aby byl co nejlépe placen, ba i o to, aby jeho pracoviště nebylo příliš daleko od místa jeho bydliště. Jiným příkladem může být vedoucí truhlárny, který vyřizuje reklamaci na dveře, které zhotovil a u nichž zákazník nachází chyby. Jeho jednání je ovlivněno nejen cílem, kterým je snižování nákladů, ale i zachování dobrého jména podniku, když např. v daném případě zákazníkem je stavitel, který může jeho firmu doporučovat při stavbě a opravě dalších domů (Křivohlavý, 2006).

Toto tvrzení mi připadne velmi vhodně napsané, zde Jaro Křivohlavý velmi stručně, ale výstižně popsal, jak to doopravdy chodí v běžném životě aniž bychom si to uvědomovali.

1.2 Výchova a hodnoty

V této kapitole se budeme podrobněji zabývat vztahem mezi výchovou a hodnotami, dále významem hodnot a také uvedu několik klasifikací hodnot.

Význam výchovy a hodnot v mé práci vidím v tom, že každý člověk projde touto fází a stává se z něho dospělý člověk, který má vytvořený svůj vlastní hodnotový systém. Tedy i každý senior má vytvořenou určitou hierarchii hodnot.

Okrajově zde popisují určitou situaci, jak se každý z nás dostáváme k hodnotám a jak si vytváříme svou hodnotovou orientaci.

O významu hodnot pro život (moderního) člověka bylo napsáno již mnoho, L. Gulová (in Celá, 2006) se pokusila stručně shrnout, proč jsou pro nás tak důležité:

- hodnoty vytváří společné závazky mez lidmi,
- působí na individuální a kolektivní identitu (kdo jsem, kde jsou moje kořeny, kam patřím...),

- usnadňuje orientaci ve složitých životních situacích, kterých v našem světě stále přibývá,
- vytvářejí jistoty ve vzájemném styku mezi lidmi a to bez ohledu na barvu pleti, vzdělání, národnost, inteligenci, atd.,
- jsou důležitým pojítkem mezi generacemi,
- jsou zárukou ochrany potřebných, handicapovaných, bezmocných a slabých.

Problém hodnot řeší lidstvo od svého počátku, vyskytuje se prakticky už v antické filozofii (Pelikán in Celá, 2006). Větší pozornost mu byla v oblasti filozofie věnována až na přelomu 19. a 20. století – jednalo se o představení nauky o hodnotách - axiologie - Eduardem Hartmanem (Gulová in Celá, 2006).

Teoriemi o výchově k hodnotám se budu zabývat v další části této práce. Zde budou rozpracovány některé teorie podrobněji. Naše hodnoty také určitě ovlivňuje kultura, ve které žijeme a od které přebíráme hodnoty, které naše kultura považuje za důležité.

Další autor popisuje nejvyšší hodnoty takto: Nejvyššími hodnotami člověka jsou ideály, tedy to, co „býti má“, to, co je pro jedince žádoucí. V tomto smyslu je možné chápat ideál jako abstraktně formulovaný výchovný cíl. Příkladem může být ideál plného harmonického rozvoje osobnosti, k němuž měla blízko antická koncepce gymnasticko-múzické výchovy usilují o kalokagathii (ideál krásy a dobra). Ideály dávají smysl lidské existenci, bez nich se hroučí jak život člověka jako jednotlivce, tak i společnosti. Se zánikem ideálů zaniká náboženství, kultura (Brezinka in Celá, 2006).

Z hlediska humanistické axiologie je první a **nejvyšší hodnotou život člověka**, a to ne pouze ve smyslu biologického fungování, ale je to proces, který je jednotou přírodních, společenských a kulturních aspektů. Problémem (nebo výhrou?) postmoderní doby je pluralita názorů a s tím spojená i pluralita v oblasti hodnot, jež jsou realizovány a hledají nově svoji podobu. Pro Evropu tradiční hodnoty (vycházející z křesťanství) již nejsou závaznou normou pro všechny. O to složitější je pak orientace člověka v dnešním světě a o to náročnější je výchova člověka jako příprava pro budoucí život (Celá, 2006).

V dnešní době se velmi prolínají všechny světové kultury, a proto se také prolínají různé hodnoty a názory na uspořádání hodnot. Názory na hodnotový systém mají v dnešní době hodně demokratický charakter.

Setkáváme se s několika autory, kteří klasifikují hodnoty do různých skupin. Zde jsem uvedla několik autorů a popis jejich klasifikací.

Na hodnoty je nahlíženo z mnoha úhlů pohledu. Často citovaným je vymezení hodnot jako „skutečností, způsobů jednání“ nebo „cílových stavů“ (Řezáč in Celá, 2006).

Aldag-Stearns (in Celá, 2006) hodnoty dělí do šesti základních skupin:

- **hodnoty teoretické** (odhalování pravdy, získávání znalostí),
- **hodnoty ekonomické** (výroba a získávání zboží),
- **hodnoty estetické** (harmonie, vzhled),
- **hodnoty sociální** (přátelství, altruismus, péče, pomoc),
- **hodnoty politické** (vliv, uznání, moc),
- **hodnoty náboženské.**

Odlišně klasifikuje hodnoty další autorka S. Kučerová (in Celá, 2006), která se opírá o tři dimenze, v nichž člověk prožívá sebe i okolní svět:

- **hodnoty přírodní**, kam patří jak hodnoty vitální (zdraví, tělesné blaho, zdatnost, svěžest...), tak hodnoty sociální (vyplývají ze vztahu člověka k jiným lidem a k sobě samému),
- **hodnoty civilizační**, jež jsou podmínkou i výsledkem lidské organizace, komunikace, výroby a směny a poznání (věda a zkušenost),
- **hodnoty duchovní**, jež jsou dle autorky zastoupeny sebereflexí (zahrnují životní názor, náboženství, filozofii), sebeřízením (morálkou a mravností) a sebevýrazem (formováním dle zákonů krásy a umění), sebevyjádřením apod.

S obdobným tříděním hodnot se setkáváme např. u M. Nekonečného (in Celá, 2006). Tento autor dělí hodnoty jednodušeji. Rozděluje je na **biologické, kulturní a duchovní.**

Naplňováním hodnot, obsažených v obvyklých životních situacích, člověk získává dle V. E. Frankla (in Celá, 2006) smysl pro svůj život. Tento autor rozlišuje tři druhy hodnot – tři směry, v nichž lze nacházet životní smysl:

- **hodnoty tvůrčí** – člověk vytváří něco, v čem se zároveň projevuje, realizuje, zároveň něco přináší jiným, a tím se jeho život stává smysluplným,
- **hodnoty zážitkové** – člověk prožívá své vztahy k jiným lidem a společnosti. Čím autentičtější a opravdovější tyto vztahy jsou, tím více získává člověk, který s nimi žije,
- **hodnoty postoje** – jedná se o sebeúctu pramenící z toho, že člověk zaujímá k okolnímu světu postoje bez ohledu na to, jaký momentální „efekt“ a jaký stupeň libosti nesou.

Hodnoty vznikají na základě reflexe životní reality, na základě „odstupu“ jedince k přírodě, jiným lidem, ke světu jako celku. Hodnotou je pro mne to, co považuji za významné. Podobně společensky významnou hodnotou se stává to, co je zařazeno vysoko ve stupnici preferencí dané společnosti. A právě míra akceptace v daném společenství uznávaných hodnot je ukazatelem míry identifikace jedince s danou komunitou (Pelikán in Celá, 2006).

Hodnoty mají různý charakter, podle kterého jsou klasifikovány. V odborné literatuře by jsme se setkali ještě z mnoha dalšími klasifikacemi, ale pro vytvoření vlastní představy o třízení hodnot určitě dostatečně postačily ukázky klasifikací těchto autorů.

1.2.1 Teorie zabývající se rozvojem hodnotové orientace

Bylo provedeno několik vědeckých výzkumů, které přesně hledaly fakta týkající se hodnotové orientace a vztahy mezi nimi. Takováto hledání přinášejí poznatky. Vnějšímu pohledu se to může jevit jako nepředstavitelná změť přerůzných, i když stále přesnějších zjištění. Máme-li se v nich orientovat, je třeba se podívat na výsledky vědeckého hledání z určitého nadhledu. Tím je ve vědecké práci teorie. Proto zde uvádím alespoň okrajově některé teorie, které blíže rozpracovávají hodnotovou výchovu v našem životě.

Jaro Křivohlavý (2006) rozpracovává několik teorií, jako první si představíme **teorii valuace**.

Nejdříve si vysvětlíme pojem valuace. Termín valuace je odvozen z anglického valuation. To znamená oceňování, ohodnocování, odhadování a stanovování ceny. Základem je slovo value – hodnota, jak cena, tak i „vnitřní hodnota“.

H. J. M. Hermans v průběhu posledního desetiletí minulého století zveřejnil svou teorii valuace. Jde v ní o pojetí toho, jak se lidé snaží vytvářet systém hodnot a chápat smysluplnost svých individuálních zkušeností a hodnotit je (Hermans in Křivohlavý, 2006).

Podnět k tomuto pojetí a hlubšímu studiu valuace mu dala práce W. Jamese (*The Principles of Psychology*) a Merleau-Pontyho (*Phénoménologie de la Perception*) (Křivohlavý, 2006).

Základním pojetím teorie valuace je důraz na sebepojetí (self). To je chápáno jako organizovaný proces valuace (vyhodnocování zkušeností). Výchozím jevem je zde narativní a historický způsob, jak sdělujeme druhým lidem – a říkáme i sami sobě – své zkušenosti. Ukazuje se, že lidé hovoří o tom, co prožili, ze zcela specifického úhlu (hlediska) „zde a nyní“. Nehovoří o tom však zcela náhodně. Jejich vyprávění o tom, co prožili, má určitou strukturu a tvoří smysluplný celek. Ten stanovuje nejen to, co se má vyprávět, ale i to, jak se to má podat (sdělit), a určuje postup jednotlivých sebe-sdělení. Je zároveň i základem sebe-reflexe (přemýšlení hovořícího o sobě) (Křivohlavý, 2006).

Valuace, která je základním kamenem celé této teorie, naznačuje centrální důležitost toho, co daný člověk, který vypráví něco o sobě a o svých zkušenostech a zážitcích, považuje za důležité (hodnotné) tak, aby o tom hovořil. Valuací se pak rozumí subjektivní ohodnocení kteréhokoliv detailu (zážitku, události, situace), který je pro danou osobu smysluplný (je nositelem smyslu) a nese buď kladný, nebo záporný emocionální přízvuk, případně je významově obojaký či netečný (Křivohlavý, 2006).

Toto ohodnocování (valuace) se může týkat poměrně širokého tématu – např. určité osoby, obtížného problému, snu, který se dané osobě zdál atd. Tím, že to daná osoba vypráví, a způsob, jak to vypráví druhým lidem, ale i jak to říká sama sobě, dává třeba i nevědomky najevo, jak danou událost či zážitek hodnotí a jak hodnotí to, co bylo předtím, to co je, i to, co bude potom. I když hovoří o druhých lidech a hodnotí jejich jednání, přece jen tím i něco říká sama o sobě. Proto Hermans zde hovoří o vyprávění a situačních výpovědích jako o materiálu, který něco říká o vypravěči. V těchto vyprávěních se naznačí

mimo jiné i změny životní hodnotové orientace či zaměření smysluplnosti života, k nimž daná osoba postupně dochází (Hermans in Křivohlavý, 2006).

Hermans ve vyprávění sleduje především jeho afektivní aspekt. Zároveň ukazuje, že afektivní aspekt vyprávění odpovídá o tom, co W. James nazývá self-feeling – „jak já to pociťuji – a tedy i hodnotím“. Tato emocionální či afektivní složka není chápána jako projev nevědomého procesu, ale jako afekt obsažený ve sdělení. Aby bylo možné se lépe orientovat v těchto afektivních projevech, pokusil se Hermans vytipovat několik obecných základních motivů spojených s latentními afektivními projevy. Pozornost si zaslouhují zvláště dva motivy:

- S-motiv: Snaha hovořící osoby upozornit na sebe a zdůraznit svou vlastní hodnotu.
- O-motiv: Snaha o navázání sociálního kontaktu, spolupráce a přátelství, tzv. sociální sjednocení (Hermans in Křivohlavý, 2006).

Příkladem S-motivu může být sdílení typu „Včera jsem vyhrál sázku.“ nebo „Podařilo se mi to.“ atp. Jde při tom o upozornění na sebe a připsání si „kladného bodu“ ve vlastním kladném sebehodnocení. Opakuje-li se takovýto důraz častěji po sobě, hovoříme o „samochodu sebechvály“ (inner newsreel) a v extrémním případě potom až o nadměrném hromadění sebechvály (aggrandisement of self-esteem) (Křivohlavý, 2006).

Každý člověk má různě silnou potřebu upozorňovat druhé – i sama sebe – na to, čím přispívá kulturnímu rozvoji a kde je ho možno vidět jako určitého „hrdinu“ (Hermans in Křivohlavý, 2006).

Příkladem O-motivu může třeba být výpověď: „Dali jsme hlavy dohromady a nakonec se nám podařilo dát ten přístroj do chodu.“ Pravou identitu člověk nezískává tím, že sama sebe staví do čela dění (událostí), ale tím, že se oddá cíli, který jeho vlastní zájem a jeho vlastní osobu převyšuje (transcenduje). Člověk je zodpovědný za uskutečňování zcela specifického smyslu své existence (Křivohlavý, 2006).

Dále je to **teorie smysluplnosti žití**. Ve které Křivohlavý (2006) popisuje složky, které ve skutečném životě spolu úzce souvisejí. Těmito strukturálními složkami existenciální smysluplnosti života jsou:

- Kognitivní složka smyslu života zahrnuje obraz světa a života. Patří sem i snaha nacházet existenciální pochopení hodnot a účelů přerůzných událostí v životě, okolností a mezilidských setkání.

- Motivační složka se vztahuje k hodnotám obsaženým v daném obrazu světa daného člověka. Tyto hodnoty se stávají vůdčími motivy, které řídí reálný život člověka. Člověku předepisují, kterým snahám by měl dát přednost, které cíle by si měl zvolit, jak by jich měl dosahovat a jak by je měl realizovat. Tyto hodnoty jsou determinovány, určovány potřebami daného člověka, společností, kulturou, ve které žije a souborem jeho přesvědčení. Takto vytvořená smysluplnost žití nabízí člověku hodnotné cíle.
- Afektivní složka se vztahuje k pocitům uspokojení a naplnění radostí dosahování vytyčeného cíle.

Velmi okrajově se zmíním o **teorii**, kterou se zabýval Miron Zelina (1996). Také se v ní zabývá hodnotovou výchovou – výchovou k hodnotám. Ale v žádné další odborné literatuře se s touto teorií nesetkáváme, žádný další autor na něj nenavázal a tuto teorii více nerozpracoval. M. Zelina uvádí i teoretická východiska podle C. Rogersa.

Pocituje se hloubka nejistoty, pokud jde o orientaci v hodnotách, především u mladých lidí. Světová kultura je více relativistická a pevné, stálé názory na hodnoty se zdají být anachronické. V demokratické společnosti doléhají často velmi protiřečící si názory na hodnoty. Otvírá se otázka, zda existuje univerzalita hodnot, zda to mají být lidské hodnoty, nebo hodnoty náboženské, nebo či třeba rezignovat na všeplatnost hodnot určitého druhu (Zelina, 1996).

Tento autor popisuje také určitou klasifikaci hodnot. Existuje rozdělení hodnot na **operativní**, v kterých jednatel upřednostňuje jeden objekt anebo stav před druhým. Potom existují „**uznávací**“ hodnoty, jsou to symbolizované hodnoty fixované lidskou kulturou, např. „nezabiješ“ (Zelina, 1996).

C. Rogers popisuje vybudování hodnotového systému od malička, kdy malé dítě začíná budovat svůj systém hodnot až po dospělého člověka (Zelina, 1996).

Dítě od malička nemá vybudovaný nějaký systém hodnot, neustále něco oceňuje a odmítá nebo přijímá. Hovoříme o hodnotícím procesu osobnosti, v kterém dítě zvažuje každý krok, který zažívá a volí ho nebo odmítá podle toho, zda tento prvek v dané chvíli směřuje k uspokojení potřeb osobnosti nebo ne. V počátku jde o operativní hodnoty, které jsou zprvu funkcí organismu, a ne vědomí, anebo funkcí symbolickou. Jsou to hodnoty operativní, neuznávané (Zelina, 1996).

Jiným aspektem přístupu malého dítěte k hodnotám je, že zdroj anebo místo procesu hodnocení je v něm samém – např. volba jídla. Ono je středem hodnotícího procesu, přičemž důkazy správnosti poskytují jeho smysly. Ne rodiče, ne církev, ne reklama, ne experti určují jeho operacionální hodnoty. Postupně pod vlivem výchovy začíná přebírat hodnoty dospělých, rodičů, opouští moudrost svého organismu, vzdává se tohoto zdroje vyhodnocování a pokouší se jednat v pojmech hodnot, které vytyčil někdo jiný (Zelina, 1996).

Dále Zelina (1996) popisuje proces hodnocení, základní rozpor, obnovení kontaktu se zkušenostním zážitkem a hodnocení zralé osoby. Uvedeme si pouze hodnocení zralé osoby.

Hodnocení zralé osoby: Tento proces podepřený zkušeností a prožíváním je plynulý, plastický, založený na tom, jak se daný moment prožívá. Hodnoty se takto souvisle mění. Jinou charakteristikou tohoto hodnocení je, že je to vysoko diferencovaný způsob hodnocení, tj. to, co bylo hodnotou včera, dnes se mění. Další charakteristikou zralé osobnosti při hodnocení je to, že zdroj vyhodnocování je znovu vytvořený pevně v ní samé. Vlastní zkušenost jí poskytuje zpětnou vazbu o hodnotě. Např. může mu přítel povědět, že tato kniha nestojí za nic. Přečte si o ní dva nepříznivé posudky. Hypotéza teda je, že si ji nebude cenit. Ale když knihu čte (vlastní zážitková zkušenost), zakládá svoje hodnocení na reakcích, které v něm vzbudí, ne na tom, co mu o ní pověděli jiní. Jde o sbližování se s tím, co se děje v nás. Tak minulost, jako i budoucnost vstupuje v tomto momentě do hodnocení. Kritériem procesu hodnocení je stupeň, do kterého objekt zážitkové zkušenosti aktualizuje člověka samotného. Dělá ho bohatším, úplnějším, plněji rozvinutým. Je to kritérium sobecké anebo nesociální? (Zelina, 1996).

Není to tak jednoduché proto, že hluboké a přátelské vztahy s jinými se pocítují jako aktualizující. Dospělý, na rozdíl od dítěte, je schopný hodnotit vědomí, cítí, že když může důvěřovat všemu v sobě, mohou být jeho city a jeho intuice moudřejší než jeho myšlenky. A nebojí se tedy říct: „Cítím, že tato zkušenost (anebo tato věc, tento směr) je dobrá. Později pravděpodobně budeme vědět, proč cítím, že je to dobré. Důvěřuje si, protože se dostal na cestu vytváření toho, co nazýváme „jednotným člověkem“ – integrovanou osobností (Zelina, 1996).

Bylo vytvořeno několik takovýchto teorií. Každý člověk je individuální a na rozvoj jeho hodnotové orientace má samozřejmě vliv jeho rodina, která ho zasvěcuje do hodnot, které

považuje za důležité. Člověk se v životě dostává k rozhodování na křižovatkách života, odpovědného stavění si cílů a hledání nosné životní orientace.

1.2.2 Výchova k hodnotám a pedagogika

Výchova k hodnotám také velmi úzce souvisí s pedagogikou. Hodnocení je v základech výchovných procesů i sebevýchovy. Výchova k hodnotám ve výchovném a vzdělávacím procesu napomáhá rozvoji osobnosti dítěte.

Už při povrchní analýze psychického fungování osobnosti lehce poznáme, že ze všech aktivit, které člověk dělá, značnou část tvoří procesy hodnocení (evaluace, oceňování). Každý člověk v procese žití soustavně oceňuje, hodnotí předměty, jevy, situace, politické události, lidi (hodnocení vnějšího světa), oceňuje, hodnotí sebe, svoje možnosti, stavy, postupy a výsledky svých činností (sebehodnocení), předvídá a očekává, jak ho mohou hodnotit jiní lidé (reflektivní hodnocení), formuje závěry, chování, tvoří postupy, předsevzetí, plány a vytyčuje cíle – hovoříme o řídicí-regulující funkci hodnocení (Zelina, 1996).

Dále uvádíme rozdíl mezi hodnotícím myšlením a hodnotovou výchovou. Vztah mezi hodnotícím myšlením a výchovou k hodnotám jako stylem fungování osobnosti je takový, že hodnotící myšlení je jen částí hodnotícího stylu osobnosti. Myšlenky o podíle zážitku, citu, intuice potvrzují, že jen prostřednictvím hodnotícího myšlení (algoritmického, exaktního) se nedá účinně rozvíjet hodnotící styl života. Cílem a dynamickou perspektivou je seberegulace i jako výsledek procesů hodnocení, i jako metoda rozvoje osobnosti. Kromě hodnotícího myšlení jako všelidské charakteristiky je hodnocení významné při organizaci společenského, skupinového života jako takového, například v povolání soudce, učitele, experta (Zelina, 1996).

Dále jsou uváděny způsoby využití hodnocení v pedagogice. Hodnocení v pedagogice se stává prostředkem stimulace rozvoje procesů osobnosti ve směru určitých cílů, když konstatujeme, že pedagogika je normativní vědou. Osobitní silné místo má hodnocení ve filozofii, etice, politice, logice. Hodnocení chápeme jako jedno z tří základních funkcí osobnosti spolu s poznáváním a regulací. Hodnocení jako slovo má mnoho významů. Označuje proces i výsledek hodnocení. Pedagogiku zajímá nejvíce proces hodnocení jako všeobecný metodologický jev. Hodnocení se může chápat jako vztah výsledku činnosti ke znakům úlohy, jde především o racionální hodnocení. Hodnocení je psychický odraz

hodnot rozličného uspořádání. V. S. Morgun (in Zelina, 1996) rozdělil hodnoty na **emocionální** a **racionální**. L. P. Doblajev (in Zelina, 1996) chápe hodnocení jako měření vlastností předmětů a jejich významů a připouští i emocionální a kognitivní způsoby hodnocení.

Další autor rozděluje druhy hodnocení. N. A. Baturin (in Zelina, 1996) hovoří o třech druzích hodnocení:

1. **objekto-objektové hodnocení** se týká toho, aby jsme uměli objektivně posoudit velikost, čas a podobně. Přitom vystupují čtyři části:

- a) objekt hodnocení (skutečný, v paměti),
- b) kritéria hodnocení (normy, standardy),
- c) proces hodnocení (kdo a jak porovnává),
- d) vyjádření výsledků (forma).

Za nejdůležitější v pedagogice považujeme kritéria porovnávání, procesy rozhodování. Každý má svou osobní škálu hodnocení, např. hodnocení uměleckých děl, chování žáků apod. Porovnání a porovnávání jsou centrálními pojmy v tomto typu hodnocení.

Dvoukomponentové schéma hodnocení soudu má tuto podobu:

- a) subjektocentrismus – prosazuje se subjekt,
- b) subjektometrismus – prosazuje se „metr“, kritérium.

Tradiční škola je víc subjektocentrická. Zavedení „metriky“ do pedagogiky znamená kromě jiného zavést normy, standardy a učit žáky porovnávat s těmito normami, standartami. Bez nich jde o subjektocentrismus.

2. **subjekto-objektové hodnocení** je typicky naplněné slovy: „lepší“, „hezčí“, „horší“. Je tu neustálý spor mezi kognitivisty a afektivisty. Zde víc než při prvním způsobu hodnocení závisí hodnocení od toho, jaký je subjekt a jak hodnotí. Častější je tu emocionální hodnocení. Je to odraz vztahů. Při tomto způsobu je nejčastější interakce afektivně-kognitivního hodnocení.

3. **subjekto-subjektové hodnocení** je determinováno spojením subjekto-subjektových vztahů. V této spojitosti je více pravděpodobné, že se hodnotí afektivně jako kognitivně.

První hodnocení je hodnocení mechanické – času, délky, váhy apod. Druhé hodnocení dělá člověk, ale předmětem je objekt. Třetí způsob je nejvíce podmíněný subjektivním hodnocením. Můžeme to naznačit i tak, že:

- při prvním hodnocení se aplikuje více algoritmus hodnocení a konvergentní myšlenkové procesy,
- při druhém hodnocení je spojení algoritmických a heuristických postupů a propojení konvergentních a divergentních procesů,
- v třetím hodnocení převládají heuristické postupy a divergentní myšlení (Zelina, 1996).

V pedagogické praxi je potřebné cvičit všechny tři druhy hodnocení, přičemž čím vyšší druh, tím jde o složitější procesy a o účast nejen kognitivních, ale i mimokognitivních činitelů (Zelina, 1996).

V této kapitole jsme si vysvětlili důležitost hodnocení pro rozvoj osobnosti. Zabývali jsme se hodnotovým systémem velmi podrobně. Snažila jsem se vysvětlit některé důležité pojmy. V pedagogické praxi je důležité se zabývat všemi druhy hodnocení, snažit se ve výchovném procesu rozvíjet osobnost dítěte.

1.3 Hodnotová orientace

Nejdříve se seznámíme s pojmem hodnotová orientace, někteří autoři podávají takovéto vysvětlení tohoto pojmu:

Hodnotová stupnice je hierarchií, která se dotýká samotné podstaty člověka, jeho základních, nejobecnějších preferencí (Pelikán in Celá, 2006).

Nestačí, aby hodnotový systém jedince vznikl pouze na základě poznání „důležité je, aby hodnoty získaly onen energetický potenciál (smysluplnost, nadšení, vzrušení, pocit přílivu sil), který je činí smysluplným motivem vedoucím k růstu a zdokonalování osobnosti“. Důležitým předpokladem pro vznik hodnot v případě dítěte či dospělého a současně i východiskem pro sebevýchovu je „vytvoření stavu vnitřní svobody pro rozhodnutí o prioritách ve vlastním životě“ (Pelikán in Celá, 2006).

S tímto tvrzením velice souhlasím, neboť si myslím, že jednou nejdůležitější částí procesu přijímání hodnot je právě zdokonalování osobnosti a rozhodování o tom, co budeme v životě považovat pro nás za prioritní.

Dále hodnoty souvisejí také s tím, zda je člověk osobnost autoritativní či spíše liberální. Každý z nás přistupuje k druhým lidem jinak a tento přístup je samozřejmě ovlivněn i hodnotami, které uznává ve svém životě za důležité.

Hodnotu vymezujeme jako „koncept“ individua, jeho psychickým obsahem reprezentujícím potenciálně možné, žádoucí psychické interakce, tedy způsoby, prostředky a cíle jednání. Hodnoty (na straně jedné) tedy reprezentují individuum a určují konativně kontext psychické interakce, stejně tak jako na straně události (tedy na straně druhé) určuje kontext struktura světa. Důležitost jednotlivých hodnot v konkrétním kontextu závisí na hierarchii hodnot, která je aktivována ve vztahu k situacím, s nimiž jedinec spojuje konkrétní psychickou interakci. Například autoritářské osobě se bude submisivně dominantní hierarchie hodnot měnit podle toho, zda je v interakci s nadřizenými, anebo podřizenými osobami. Operacionalizujeme-li pojem hodnota, je směrodatná konativní složka. Ta je dána volbou mezi možnostmi, které mohou v okamžiku této volby existovat pouze jako dění vnitřního světa a jsou pouze symbolicky sdělitelné jako obsahy nebo významy. Jako události vnitřního světa osoby jsou hodnoty exteriorizovány ve vnějším světě (Frýba in Miovský, 2006).

Hodnotová orientace je pro každého z nás individuální. Každý z nás preferuje jiné hodnoty, hodnoty se tak mění v závislosti na situaci, ve které se právě nacházíme. Hodnoty musí mít i určitou smysluplnost, nadšení a vzrušení.

1.3.1 Stabilita našich cílů našeho snažení a hierarchií našich hodnot

Budeme se zabývat problémem, zda naše hodnoty a hodnotová hierarchie se mění v průběhu života, nebo je tato orientace stálá a neměnná.

Touto problematikou se zabývá velmi podrobně J. Křivohlavý (2006).

Otázkou je, zda se zdroje smysluplnosti života (mezi základní zdroje smysluplnosti života patří samozřejmě hodnoty) v průběhu života mění nebo naopak zdroje jednou zvolené zůstávají stále stejnými po celý život (Křivohlavý, 2006). Odpovědi na tyto otázky je možno podle Křivohlavého (2006) rozdělit do dvou skupin:

- Jedna skupina psychologů se domnívá, že základní (gruntovní, nejpodstatnější) zdroje smysluplnosti života (tzv. životní témata) zůstávají v podstatě po celý život neměnná. Tato životní témata pomáhají člověku organizovat smysluplnost dílčích zážitků a dávají mu možnost chápat a vysvětlovat momentální dění. Zároveň dávají člověku možnost upřesňovat pojetí jeho vlastní identity - kdo je - a pomáhají mu při zaujímání postoje a jednání s druhými lidmi.
- Druhá skupina spíše vývojově orientovaných psychologů se naopak domnívá, že zdroje smysluplnosti života se v průběhu života mění, a to díky tomu, že člověk v průběhu života získává stále větší množství zkušeností a propracovává se k větší integrovanosti a hlubší niternosti. Domnívají se, že díky větším osobním zkušenostem se zvyšuje i lidská schopnost introspekce. Tam, kde zakotví víra, tam – podle tohoto pojetí – dochází i k prohloubení víry.

Empirické studie ukazují, že zřejmě obě skupiny mají dílčí část pravdy. Nejzákladnější zdroj smysluplnosti života zůstává pravděpodobně neměnný a relativně stabilní po celý život, ale dílčí zdroje vykazují jak stabilitu, tak i proměnnost v průběhu života. Svou roli při tom hraje fáze života daného člověka, jeho zážitky a zkušenosti (Křivohlavý, 2006).

Tímto problémem se budu zabývat ještě ve svém výzkumu. Budu zkoumat změny v hodnotovém systému seniorů.

Studie potvrzují, že některé hodnoty se během života mění. A v každém věkové období přikládáme důležitost jiným hodnotám. Často je to spojeno s hodnotou zdraví, rodinou a prací. Psychologové se stále zabývají otázkou, zda se hodnoty v průběhu života mění, nebo ne.

2 STÁŘÍ

Pod pojmem stárnutí se zpravidla rozumí souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které podmiňují jeho zvýšenou zranitelnost a pokles schopností a výkonnosti jedince a které kulminují v terminálním stádiu a ve smrti. Biologické znaky stárnutí lze pozorovat ve všech tkáních a v jejich buňkách, nejzávažnější jsou však v nervové a endokrinní soustavě, které zajišťují neurohumorální regulaci všech tělesných a duševních pochodů (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Dále si vysvětlíme pojem gerontologie, což je věda o stárnutí a stáří.

Sociální či populační gerontologie se zabývá vzájemnými vztahy mezi starým jedincem a společností, podmínkami jeho sociálního života a také problematikou staré populace.

2.1 Členění stáří

Členěním stáří a různými změnami ve stáří se u nás velmi rozsáhle zabývá několik autorů jako je např. Řičan, Příhoda a Vágnerová.

Zde jsem právě vybrala členění stáří podle Příhody a následovně popisuje jednotlivá období a změny v těchto obdobích.

Příhoda (1977) pro svou věkovou periodizaci navrhuje toto dělení stáří:

Senium:

1. genescence od 60 do 75 let,
2. kmetství od 75 do 90 let,
3. patriarchium od 90 let.

Senium může zabírat velké časové rozpětí, od 60 do x let. Na počátku senia člověk odchází do důchodu a tato skutečnost mu často přináší řadu problémů. Stárnoucí jedinci v tomto období si vážně začínají uvědomovat dezintegrační změny v tělesné i psychické oblasti, což má negativní vliv na jejich chování. Dochází k pesimismu, k uvědomování si krátkosti života, k nervozitě i větší společenské izolaci spojené s vědomím o ochuzování vlastního života. Na konci období může být snižená kontrola korekce chování, v důsledku níž se oslabují etické zábrany a objevuje se neobvyklé chování (Příhoda, 1977).

V pokročilejším stáří mezi 75. a 95. rokem života, označováno jako **kmetství**, se populace v poměru k předcházejícímu stádiu senia zredukuje na čtvrtinu. Člověk je v tomto období vyřazen z pracovních aktivit a stupá u něj počet různých chorob. Má to za následek vědomí sociální izolovanosti a nepotřebnosti. Ženy, které v této populaci převažují, se s těmito skutečnostmi vyrovnávají lépe než muži. U většiny se však dostavuje generační osamělost a ztráta smyslu života, což bývá umocněno ztrátou partnera, pokud společný život trval do senia. Pesimismus kmetství zvyšuje také strach z blížícího se konce života (Příhoda, 1977).

Krajní stáří – patriarium, zahrnuje časový úsek nad 90 let. Tohoto stadia se dožívá jen nepatrný zlomek populace. Je provázen krajním úpadkem osobnosti v somatickém i psychickém smyslu a člověk bývá téměř výlučně odkázán na opatrovnickou péči (Příhoda, 1977).

Sociálními službami a péčí o seniory se budu zabývat v dalším textu. Nyní jsme si uvedli pouze periodizaci stáří. Ve stáří dochází ke změnám jak psychickým tak i fyzickým.

2.2 Sociální změny ve stáří

Tyto změny ve stáří jsou velmi patrné, odráží se na celkovém chování osobnosti a na názoru starého člověka.

Citová oblast u stárnoucích lidí prochází významnými změnami. V první řadě se oslabuje citová kontrola, zvyšuje se zranitelnost, a to navozuje v interpersonálních vztazích depresivní nálady a stavy úzkosti (Kuric, 2001).

Překonávání překážek stavějících se stárnoucímu člověku do cesty se také postupně oslabuje, klesá odolnost vůči námaze, hůře se snášejí různé zátěžové situace, ztrácí se iniciativa a vytrvalost, stále častěji se dostavuje rezignace. Uvádí se také oslabování a zužování zájmové oblasti (Kuric, 2001).

Další autor popisují častěji změny související s psychickými problémy. Proto je zmíníme pouze okrajově. Ve stáří se často mění osobnost. Psychiatrická zkušenost říká, že se člověk někdy stává karikaturou sebe samého, že se projeví nepěkné vlastnosti a sklony, které v mládí a ve středním věku dokázal tlumit, držet na uzdě, případně projevovat přijatelným způsobem. Ve stáří se šetrnost stává lakotou, stupňuje se depresivní mrzoutství a podezřívavost. U žen se někdy stupňuje panovačnost a pořádkumilovnost se měnívá v teror.

Naopak hysterické osobnosti, které otravovaly život celému okolí věcným citovým neklidem a sklonem ke scénám, se k stáru často uklidňují (Říčan, 2004).

Říčan (2004, s. 340) tvrdí že: „Podezíravost, o které jsme se právě zmínili, je velikou hrozbou stáří. Dosáhne-li chorobného stupně, mluvíme o paranoiditě. Ohrožuje zvláště osamělé lidi – anebo člověka zažene do osamělosti. Paranoidní pacient se domnívá, že je předmětem zvláštní pozornosti svého okolí, že mu lidé strojí různé úklady. Někdy k tomu přispívá hluchota nebo nedoslýchavost. Pacient má pocit, že se o něm za jeho zády mluví a že je ohrožen. Existuje ovšem i oprávněné podezírání. Starý člověk bývá své rodině na obtíž a ta skutečně kuje pikle ve snaze zbavit se ho, potají mu shání místo v domově důchodců nebo psychiatrické léčebně, chce se zmocnit jeho bytu a úspor. Každý psychiatr zná případy, kdy příbuzní hrubě přehánějí úpadek duševních schopností u svého starého člena a různými způsoby se snaží lékaře pohnout k tomu, aby pomohl zařídit jeho umístění mimo domov.“

Myslím si, že v této životní etapě je důležitý kladný vztah ze strany rodiny k seniorovi. Ale velkou roli, zde hrají i nové prvky v rychle se měnící a rozvíjející společnosti a ne každý starší člověk se dokáže přizpůsobit těmto změnám. Dochází k velkým změnám v životě seniorů. O těchto problémech se píše v následujícím textu.

Stupeň industrializace, té které společnosti podmiňuje i charakter sociální pozice starých lidí. Lepší sociální pozice starých lidí se uchovává ve společnostech s nižší produktivitou práce a převažující zemědělskou výrobou, nízkou urbanizací a pomalejší inovací. V průmyslově vysoce rozvinutých zemích se vyžadují vysoké pracovní výkony a dynamické přizpůsobování se měnícím výrobním procesům, což plně zvládají jen zdraví mladší pracovníci, zatímco stárnoucí jsou postupně z těchto procesů odsouváni. Tím staří lidé ztrácejí adekvátní sociální pozici, dochází k jejich diskriminaci, stávají se občany „druhého stupně“, ztrácí se jejich prestiž a rozhodující pozice (Kuric, 2001).

Určitě i stupeň informovanosti seniorů souvisí s tímto problémem, ale tímto už se autor nezabývá. Informovanost starých lidí o nových a lepších metodách a o inovaci je nízká. Někteří senioři se i bojí nových poznatků a nejeví zájem o nové získání nových informací o světě.

Celá společnost, tedy i společnost seniorů se pohybuje v čase, tím jsou tyto věkové skupiny naplňovány novými lidmi. Příklad: V každém časovém bodu je ve společnosti

věková skupina sedmdesátníků, avšak pokaždé to jsou jiné lidé. Jiní nejen fyzicky, ale i sociálně. Jelikož členové těchto skupin se vyvíjejí – stárnou – vždy v nových sociálních podmínkách. Vytvářejí si také své vzorce chování, které se postupně stávají sociální normou (Rabušic, 1998).

Sociální pozice se zhoršuje i v důsledku znehodnocování vědomostí a pracovních zkušeností starých lidí. Dříve staří lidé vládli vědomostmi a zkušenostmi, které předávali mladším. Ale v procesech často se měnící výroby a technických inovací se poměrně rychle znehodnocují vědomosti a pracovní zkušenosti starých, což je ještě umocněno neschopností rychlé adaptace na dynamicky se měnící podmínky (Kuric, 2001).

Stárnoucí nemohou tedy podle názorů odborníků rovnocenně přispívat do společenského dění, jsou vyřazeni z výrobního procesu, jsou vyřazeni a posíláni do důchodu.

Stávají se ekonomicky i sociálně závislou skupinou, deprivovanou a často bezmocnou, podobně jako malé děti opatrované dospělými. A přestože v různých systémech existuje rozdílná sociální a ekonomická politika vůči staré generaci, faktem zůstává, že existují negativní předsudky vůči této skupině a její pozice není nikterak záviděníhodná. Ani psychosomatické změny, ani způsoby chování starých lidí mladším neimponují, stárnoucí tyto postoje prožívají jako křivdu a nevděk. Tato reakce je důsledkem nedostatečné přípravy na roli závislého člověka po odchodu do důchodu, která měla začít asi deset let před tímto odchodem (Kuric, 2001).

Dále se mění postavení v rodině a snižuje se četnost jejich sociálních kontaktů, tato skutečnost souvisí i s odchodem do zařízení pro seniory. Proto se zde často senioři cítí osamoceni.

Psychosomatická opotřebovanost, méněcennost organismu, výrazná redukce vrstevníků – dokonce i mladších spoluobčanů, změna role v rodině výrazně poznamenávají také sociální kontakty starých lidí. Jako fakt musí brát skutečnost uskomňování, odříkání, výrazné redukce sociálních interakcí a jejich převážně negativní ráz. Oslabené smyslové orgány podmiňují neochotu starých lidí stávat se percipienty, proto raději sami hovoří – zpravidla velmi hlasitě – chtějí se při každé příležitosti odreagovat. Jejich výpovědi se týkají hlavně minulosti – osobní i společenské -, vzpomínají na své úspěchy, společenské postavení, stabilní řád, který tehdy vládl a kdy všechno bylo jiné, lepší a hodnotnější než nyní (Kuric, 2001).

Problematika stáří se stává v současné západní společnosti stále závažnějším celospolečenským problémem, protože z hlediska demografického vývoje dochází postupně ke stárnutí populace (tj. k nárůstu procentuálního zastoupení seniorů v populaci) vlivem prodlužování délky života při současném poklesu počtu narozených dětí. Proto se zejména v posledních letech věnuje pozornost problematice stáří i na mezinárodní úrovni (např. Mezinárodní akční plán OSN k problematice stáří z roku 1980, Zásady OSN pro seniory z roku 1991 apod.). Současné celospolečenské programy kladou hlavní důraz nikoliv na další prodlužování života, ale zejména na podporu kvality života ve stáří. Zdůrazňovány jsou především principy nezávislosti, participace, seberealizace a důstojnosti starých lidí. Prosazuje se koncepce „úspěšného stárnutí“ – nárůst starší populace nemusí nutně znamenat zvýšení počtu osob závislých a nemocných, je-li společností dostatečně zajištěna prevence vzniku závislosti (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Určitě je důležité, že se těmito problémy zabýváme na mezinárodní úrovni. Všichni jednou zestárneme a budeme rádi, když nám bude nabídnutá kvalitní pomoc od různých institucí. Někteří autoři se domnívají, že senioři ztrácí adekvátní sociální pozici a tím se ztrácí i jejich prestiž a pozice.

2.3 Změny hodnot ve stáří

Tato kapitola je jedna z nejdůležitějších kapitol v mé práci. Zabývá se důležitým problémem ve stáří, který je zapříčiněn změnami hodnot. Senioři se často v tomto období začnou přiklánět k hodnotám, které souvisejí s dobrým zdravím a pozitivními vztahy v rodině.

Ve stáří je známý postupný úbytek senzorických schopností a v důsledku toho oslabení a zpomalení psychomotorických aktivit, procesů učení, celkové vitality a sociálních aktivit. Dochází také ke změně orientace mravních a životních hodnot a její nové hierarchizaci. Pozornost se zaměřuje na minulost a často dochází k návratu a ožívání mravních hodnot z dětství a mládí (Kuric, 2001).

Dochází k orientaci se na hodnotu dobré zdraví a opouští se od hodnot jako jsou např. práce, úspěch v povolání, získávání nových informací, vlastní majetek atd.

2.3.1 Výzkumy zabývající se změnami hodnot ve stáří

Do této části jsem zapojila dva výzkumy, které se zabývají touto problematikou a velmi dobře popisují posun hodnotové orientace seniorů.

Touto problematikou se zabývala Ivana Loučková (in Miovský, 2006). Jedná se o kvantitativní výzkum, kde specifickým úkolem bylo vyhledání hodnotové hierarchie a typologie seniorů prostřednictvím terminálních hodnot relevantních souborů seniorů.

Nejdůležitější terminální hodnotou seniorů je zájem o vlastní zdraví. Další pořadí zauímají hodnoty spojené s rodinou a nejbližším sociálním okolím (partnerem, dětmi, vnoučaty a přáteli). Hodnota „duchovně orientovaného života“, specifikována jako nalezení smyslu života, pochopení sebe, akceptování náboženství a zachování dobrého svědomí, je pro seniory mnohem důležitějším než pro populaci mladších věkových kategorií (Loučková in Miovský, 2006).

Dále I. Loučková (in Miovský, 2006) vytvořila typologii seniorů podle hodnot, které preferují. Prvním typem jsou ti, jejichž životní strategie je celkově vázána na oblast hmotných statků. Pro ně je důležité mít vlastní majetek, úspěch v povolání a žít příjemný život v dostatku. Rovněž mají zájem o dobré zdraví. Druhým typem jsou ti, pro něž jsou důležité nehmotné statky. Jedná se o nalezení smyslu života, pochopení sebe, náboženství, zachování dobrého svědomí, dále práci pro druhé a pro společnost, tvůrčí činnost jak duševní, tak i manuální, rovněž získávání informací o světě. S ohledem na okolnosti, že „získávání informací o světě“ je vázáno na oblast nehmotných statků, můžeme usoudit, že i obsah informací bude spíše vázán na tuto oblast. Třetí typ preferuje tradiční hodnoty rodiny a nejbližšího okolí. Jejich životní strategie je vázána na spokojený partnerský vztah, šťastné děti a vnoučata. Terminální hodnota „dobří přátelé“ je obsažena ve všech typech respondentů jako středně důležitá hodnota. Tyto typy jsou nezávislé na příslušnosti seniora ke konkrétnímu pohlaví, rovněž i na příslušnosti ke konkrétní věkové kategorii.

V tomto výzkumu je velmi dobře vidět, že senioři mají zájem hlavně o dobré zdraví a hodnoty související s prací a tvůrčí činností jsou do pozadí.

Druhým výzkumem se zabývá Ivo Možný ve svém mezinárodním srovnávacím výzkumu Hodnota dětí a mezigenerační solidarita. I. Možný se zabývá v tomto projektu pouze rodinnými hodnotami. Bylo zjištěno, že většina dnešních babiček nesouhlasí s povinností dětí postarat se o své zestárlé rodiče. Ale objevuje se u nich silné vědomí soudržnosti

s rodinou. Jednou z obávaných skutečností ve starém věku je ztráta soběstačnosti, mohli bychom tedy tento výsledek interpretovat jako zvýšené vědomí hodnoty schopnosti postarat se sám o sebe a nebýt na obtíž (MOŽNÝ, Ivo. *Mezigenerační solidarita*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupný z WWW: <http://www.vupsv.cz/Mozny_Mezigeneracni_solidarita_zav.pdf>.).

Na základě těchto výzkumů jsme si mohli vytvořit představu o hodnotách, které preferují senioři. Je velmi patrné, že se zvyšuje zájem o vlastní zdraví a o rodinu. Existuje i typologie seniorů vytvořená na základě hodnot, které preferují. Dělí se na seniory, jejichž životní strategie je vázána na hmotné statky, na nehmotné statky a kteří preferují tradiční hodnoty rodiny a nejbližšího okolí.

3 POBYTOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO SENIORY

Zde se pouze okrajově dotkneme problematiky pobytových zařízení pro seniory. V dnešní době je nedostatek volných míst v těchto zařízeních. I když se setkáváme s názory, že senioři preferují bydlení ve vlastním domě či bytě.

Pobytové služby jsou poskytovány v zařízeních, kde člověk v určitém období svého života celodenně, resp. celoročně žije.

Prostřednictvím sociálních služeb je zajišťována pomoc při péči o vlastní osobu, pomoc při zvládnutí běžných úkonů, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, zajištění stravování, ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, ošetřování, poskytnutí informací, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, aktivizační činnosti, poradenství, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů (*Sociální služby* [online]. 2007 Praha: MPSV ČR [cit. 2007-04-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/9>>.).

Péče o staré občany podle nejnovějších poznatků musí zahrnovat čtyři podstatné složky: individuální, sociální, zdravotní a hmotnou. Starý člověk potřebuje mít pocit osobní jistoty a spokojenosti. Požadavky dnešního starého člověka jsou velmi vysoké (Haškovcová, 1990).

Velkou roli hraje vztah mezi pomáhajícím profesionálem a klientem. Přístup k lidem by neměl být neosobní a nadřazený (Kopřiva, 1997).

Základní typy ústavní péče o seniory představují domovy důchodců a domovy-penzióny pro seniory. V domovech důchodců je sice zajištěna základní lékařská péče, obyvatelům však mnohdy chybí soukromí, jednolůžkové pokoje jsou velmi ojedinelé. Přejít do ústavního bydlení je tak pro seniory mnohdy psychicky náročný. Znamená nejen ztrátu soukromí, ale též dosavadních kontaktů s rodinou, přáteli či sousedy, znamená velmi razantní změnu životního stylu. Hodnotit domovy důchodců je velmi těžké, pro některé seniory představují smutné místo, kam odcházejí dožít, jiní se zde cítí spokojeni, nacházejí nové přátele a zapojují se do nových aktivit, kulturních či společenských (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Setkáváme se z mnoha názory na život v domovech pro seniory, tyto názory nejsou jednotné. V mnoha zařízeních pro staré lidi je situace velmi často neutěšená, mnohdy dochází k porušování základních lidských práv, zejména práva na důstojnost a soukromí (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Na straně druhé nelze výše uvedená konstatování rozhodně zobecnit na všechny domovy důchodců a další zařízení. V mnoha domovech jsou zaváděny programy aktivizace seniorů, nabízeny nejrůznější formy aktivit umožňující strávit stáří v kolektivu svých vrstevníků co možná nejpříjemněji a nejaktivněji (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

K domovům důchodců v České republice bohužel patří neodmyslitelně problém nedostatečných kapacit a dlouhých čekacích dob od podání žádosti ke skutečnému nástupu do domova. Bydlení v domově důchodců skýtá pouze minimální šanci na zachování vlastního soukromí (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Kvalitnější, ovšem hůře dostupné bydlení nabízejí domovy - penziony pro seniory. Zde už převažují pokoje jednolůžkové, pokoje s více než dvěma lůžky tu jsou velkou výjimkou (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Jakkoli senioři preferují zachování samostatného bydlení, v některých případech je přesun do ústavního zařízení bohužel nevyhnutelný. Jedná se však o relativně malé počty seniorů, přičemž podíl institucionalizovaných celkem logicky stoupá s věkem, převažují zde ženy a dále lidé rozvedení a ovdovělí (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Staří lidé si chtějí co nejdéle udržet soukromí a nezávislost. Tomu odpovídá jednoznačná preference samostatného bydlení ve svém domě či bytě. Dokonce i v případě zhoršení

soběstačnosti preferují senioři výrazně častěji samostatné bydlení, a to buď dál ve svém domě nebo v domě s pečovatelskou službou před společným bydlením se svými dětmi. Snaha nebýt na svých dětem závislá je vede k upřednostňování cizí pomoci v rámci asistovaného bydlení, dokonce i preference odchodu do domova důchodců (VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf>.).

Důležitou cestou vedoucí k většímu respektování lidských práv starých lidí je rozvoj nových moderních zařízení pro staré lidi uzpůsobených jejich potřebám a zároveň modernizace a humanizace těch stávajících. Skutečností je, že stávající zařízení pro staré lidi jsou vystavena značným finančním problémům, nemají možnost zaplatit dostatečnou péči pro své obyvatele, ani dostatečně ohodnotit náročnou práci ošetrovatelského personálu. Pro starého člověka je zřejmě nejvíce frustrující, když se má stěhovat z ústavu do ústavu jen proto, že se průběžně mění jeho zdravotní stav (Loucká, 1999).

Souhlasím s tím, že v dnešní době jsou zařízení pro seniory málo moderní a je potřeba zmodernizovat a zkulturnit tyto zařízení pro lepší život seniorů.

Odborníci se proto shodují na tom, že je třeba začít vytvářet zařízení, která by poskytovala nejen komplexní péči, ale která by zároveň byla schopna vytvořit prostředí co nejvíce se blížící prostředí domácímu (Loucká, 1999).

V pobytových zřízeních je důležité vytvořit pocit jistoty a spokojenosti pro své klienty. Je důležité, aby dnešní sociální zařízení poskytovaly seniorům komplexní péči. Zvyšuje to komfort, který sociální zařízení nabízí seniorům. Dnešní senioři stále preferují samostatné bydlení. Odchází do těchto zařízení, často až v době, když se u nich objeví zdravotní problém, který jim znemožňuje samostatné bydlení.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 HODNOTOVÁ ORIENTACE SENIORŮ V POBYTOVÝCH ZAŘÍZENÍCH

4.1 Úvod

Pro svůj výzkum, který je součástí méj bakalářské práce, jsem si zvolila problematiku hodnotové orientace u seniorů, kteří žijí v pobytových zařízeních. Budu se snažit vyzkoumat, jaké hodnoty a jaká hodnotová orientace se u starých lidí žijících v pobytových zařízeních objevuje. V literatuře není tato problematika více rozpracována, objevuje se pouze všeobecný popis hodnot, které senioři považují za důležité a méně důležité, autoři ale nerozdělují seniory podle jejich typů bydlení. Nikde se nesoustředí pouze na seniory, kteří žijí v domovech důchodců a na jejich hodnoty a hodnotovou orientaci. Člověk v tomto věku odchází do důchodu a tato skutečnost mu přináší řadu problémů. Dochází k pesimismu, uvědomování si krátkosti života, k nervozitě i větší společenské izolaci spojené s vědomím o ochuzování vlastního života. Život každého člověka je však natolik individuální, že se jen částečně přibližuje jakémukoliv schématu. Svou osobní zkušenost při práci s touto věkovou skupinou mám z jednoho domova důchodců v Napajedlích. Zde jsem trávila spoustu času s několika seniory.

4.2 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou je: Jaké hodnoty a hodnotová orientace se objevuje u seniorů v pobytových zařízeních?

Do vedlejších výzkumných otázek jsem zařadila: Které hodnoty považují senioři žijící v pobytových zařízeních za důležité? Jakou mají hodnotovou orientaci a jak se tato jejich orientace ve stáří změnila? A zda si myslí, že se liší hodnotová orientace mladých lidí a seniorů. Cílem je prozkoumat jejich hodnotovou orientaci a seznámit se s ní blíže. Zjistit, které hodnoty považují za důležité.

4.3 Druh výzkumu

Zvolila jsem si kvalitativní druh výzkumu. Tento výzkum jsem zvolila z toho důvodu, že budu mít menší počet respondentů, se kterými budu provádět strukturované interview. Dále si myslím, že pro získání co nejvíce kvalitních dat, které budu analyzovat ve své

práci, je lepší použít kvalitativní metodu, protože se chci problematikou zabývat do hloubky.

Kvalitativní přístup je přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti. Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod (Miovský, 2006).

Kvalitativní výzkum jde do hloubky zkoumaných jevů – fenoménů, které se ale zároveň snaží začlenit do širšího kontextu. V průběhu nezaujímá výzkumník tak velkou distanci od zkoumaných subjektů. Naopak, je s těmito subjekty v bližší, spíše neformální interakci (Miovský, 2006).

Člověk (tj. i výzkumník) spoluvytváří realitu, kterou je možné nazírat z nekonečně mnoha perspektiv, proces poznávání je současně procesem neustálé interpretace. Realitu je tedy spíše třeba interpretovat než objevovat. U kvalitativního výzkumu je nízká struktura plánu výzkumu, je zde možnost změn v průběhu výzkumu. Dále se výzkum neomezuje na vybrané proměnné, pole zůstává obvykle velmi otevřené a výzkumník až v průběhu výzkumu zjišťuje, jaký význam proměnné mají a jak se ovlivňují. Osobní vztah výzkumníka s účastníky výzkumu je základním předpokladem úspěchu. Autentičnost vztahu patří mezi základní kritéria validity. Žádný výzkumník není bez předsudků a nezatížený svými zkušenostmi a osobní historií a s tímto faktem je třeba ve výzkumu počítat. Povaha dat je velmi hluboká a bohatá. Je velmi podstatné, kdo výzkum provádí – jak komunikuje, jak se chová atd., záleží na čase i místě (kulturní odlišnost, dobové odlišnosti, lokální zvyky atd. Výzkumník nese odpovědnost vůči sobě a společnosti za to, co objeví. Musí pečlivě vážit, jaké důsledky může svojí vědeckou činností způsobit (Miovský, 2006).

Z hlediska způsobu vědeckého poznání je pro kvalitativní přístup charakteristický předpoklad, že validita poznatků, které o vnějším i vnitřním světě získáváme prostřednictvím vědeckého zkoumání, je úměrná naší schopnosti porozumět a vysvětlit, jak se na tomto procesu podílí samotný výzkumník (Miovský, 2006).

4.4 Výzkumný vzorek

Základní vzorek:

- senioři žijící v domovech důchodců v Napajedlech ve věku 60. a více let

Výběrový vzorek:

- 3 senioři (1 muž a 2 ženy),
- skupinovým náhodným výběrem vyberu 3 seniory, kteří bydlí v domově důchodců v Napajedlích.

4.5 Metoda výzkumu

Strukturované interview:

- se souhlasem seniorů budu rozhovor nahrávat,
- rozhovor bude obsahovat otevřené i uzavřené otázky,
- budu používat ještě záznamový arch, ve kterém si budu zaznamenávat doplňující informace - osobní údaje o respondentech.

Vybrala jsem si metodu strukturovaného rozhovoru (interview), protože jsem se pravidelně setkávala se svými respondenty, kteří ke mně získali důvěru a nebyl tu problém navázání bližšího kontaktu. Dalším důvodem, proč jsem si vybrala tu metodu bylo to, že respondenti mají už zdravotní potíže spojené s jejich věkem a bylo by pro ně mnohem obtížnější např. vyplňovat dotazník. V rozhovoru jim mohu mnohem lépe vysvětlit, co potřebuji od nich zjistit. A skutečnost, že jsem se s těmito lidmi setkávám dvakrát týdně, mi pomůže navodit počáteční situaci v rozhovoru a vyhnout se stresu, který se objevuje při prvním kontaktu výzkumníka s respondentem.

Strukturované interview je metoda, která stojí na pomezí mezi dotazníkovými metodami a interview. Strukturované interview má pevně dané schéma, které je pro tazatele závazné a neumožňuje mu příliš velké změny či úpravy (Miovský, 2006).

Fáze interview:

- a) Přípravná a úvodní část interview – zde se zaměřujeme na užší pojetí, kterým myslíme úkony potřebné k zahájení samotného výzkumného interview. Hlavním cílem této části je navázat kontakt s potenciálním účastníkem.
- b) Vzestup a upevnění kontaktu – zde pro rozhovor o citlivých tématech musíme jako tazatelé aktivně vytvářet podmínky. Obvykle probíráme obecnější témata a zjišťujeme méně citlivé údaje. Cílem této fáze je také zjistit, jaké komunikační strategie účastník užívá, jaký je jeho slovník, jak je otevřený a ochotný diskutovat o různých tématech týkajících se výzkumu.
- c) Jádru interview - tvoří tématické okruhy, které jsou v našem výzkumu přímo spojeny s jeho cíly a výzkumnými otázkami. Důležité je intenzivně sledovat účastníka a v případě, že si všimneme únavy, napětí, volíme preventivně takový postup, aby bylo možné situaci bez potíží zvládnout a k danému tématu se vrátíme později.
- d) Závěr a ukončení – jejím cílem je ukončit započatá témata, uzavřít kontakt s účastníkem důstojnou formou (Miovský, 2006).

4.6 Metoda zpracování dat

- rozhovor obsahuje otázky otevřené i uzavřené otázky,
- využijí i doplňující informace o seniorech např. vzdělání, rodinný stav, věk, zdravotní stav,
- pro zpracování dat získaných v interview použijí metodu otevřeného kódování, protože mi tato metoda umožňuje kódování určitých pojmů.
- Kódování je určitý proces analýzy údajů. Otevřené kódování je proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace údajů. Otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním pojmů pomocí pečlivého studia údajů. Rozebíráním a konceptualizací máme na mysli rozbor pozorování, věty nebo odstavce a přidělení jména – něčeho, co bude zastávat nebo reprezentovat tento jev – každému samostatnému případu, myšlence nebo události (Strauss, Corbinová, 1999).

4.7 Zpracování získaných dat

V úvodní části rozhovoru jsem se ptala respondentů na doplňující údaje o nich samotných. Můj výzkumný vzorek tvořili 3 senioři – 2 ženy ve věku 66. a 79. let a 1 muž ve věku 82. let. Ženy bydlí v domově důchodců 7 a 9 let, muž teprve 1 rok. Dříve bydleli všichni v Napajedlích, dva senioři v rodinném domě a jeden ze seniorů v panelovém domě. Zjišťovala jsem i rodinný stav, kdy dva ze tří seniorů jsou ovdovělí a jeden je svobodný. Jejich vzdělání je ve dvou případech středoškolské – zaměření ekonomické a technologické, v jednom případě jde o učební obor – gumárenství. Jejich pracovní pozice v minulosti byly takovéto - účetní, technolog provozu a dělnice v gumárenském podniku. Aktuálně jsou všichni v důchodě. Za velmi zajímavý posuzuji údaje o tom, zda je navštěvuje jejich rodina. Ve dvou případech jsem se setkala s odpovědí ano – frekvence návštěv jejich rodiny je 2x a 1x týdně. Bohužel jsem zjistila, že v jednom případě nechodí za mým respondentem nikdo. Dále určitě hraje velkou roli jejich zdravotní stav, který je u každého seniora jiný: 1. zdravotní stav respondenta je dobrý – po úspěšné léčbě rakoviny, 2. po mozkové příhodě je respondent ochrnutý na celou levou půlku těla, 3. po amputaci nohy je respondent na invalidním vozíku.

V následujícím textu prezentuji výsledky výzkumu. Nejprve jsem text kódovala a poté analyzovala. (Plné znění rozhovorů a seznam kódů uvádím v přílohách P I. – P IV.)

1.otázka: „Co považujete ve svém životě za důležité?“

Zde úplně jednoznačně vyplynulo, že všichni senioři považují za nejdůležitější **zdraví**. Tato odpověď se objevila u všech třech seniorů.

Většinou jde o zdraví v souvislosti se samoobsluhou. Nechtějí být nikomu na obtíž a myslí si, že tím obtěžují druhé lidi. (Paní B.: „*Nejradši bych byla nezávislá na ostatních, nechci někoho obtěžovat.*“ Paní R.: „*Zdraví, rodina a jsem ráda, že nejsem nikomu na obtíž. Nechci dceři přidělovat práci.*“) Využívají nabízených služeb pouze tehdy, když jim neumožňuje jejich zdravotní stav to, aby si to udělali sami. (Paní B.: „*Sama si nic neudělám a jsem odkázaná na pomoc druhých, proto jsem šla sem, aby se o mě někdo postaral.*“)

2. otázka: „Které tři hodnoty považujete za nejdůležitější?“

Na prvním místě se samozřejmě umístilo **zdraví**, které jsme vyhodnocovali v předešlé otázce. Dále jsme se ve všech třech případech potkali s důležitou hodnotou dobří přátelé. Tuto hodnotu považují senioři za důležitou ve smyslu, aby si měli s kým popovídat, aby měli někoho, kdo vyslechne jejich problémy. (Paní B.: „*Chodí za mnou jedna paní, která bydlí taky tady na domově, vždycky si spolu povykládáme a uvaříme si kávu.*“ Paní R.: „*Každé odpoledne některé z nás sedáváme ve společenské místnosti, kterou tu máme. Povykládáme si, co je nového.*“ Pan K.: „*Odpoledne chodívám do společenské místnosti popovídat si s babičkami. Jsem rád že si mám s kým povykládat, často se tam i zasmějeme.*“)

Další hodnoty se už liší, objevuje se hodnota **rodiny** ve smyslu šťastných dětí a vnoučat. (Paní R.: „*K tomu mi pomáhá moje rodina. Jsem ráda, že jsou všichni zdraví. Jsem ráda když za mnou dojdou a pobudou tu.*“) Tato hodnota samozřejmě souvisí s tím, zda seniora v domově rodina navštěvuje. Pokud je navštěvují málo, a nebo vůbec ne, tak se o ní nezmiňují. Jsou zde i staří lidé, kteří žádnou rodinu nemají. Dále je to hodnota **životu v dostatku**. (Paní B.: „*Nějaké ty peníze, mít kde bydlet, mít co jíst. Takový ten příjemný život bez starostí, že nemám peníze.*“) A jako poslední se vyskytla **pomoc od druhých lidí**, při nezvládnutí běžných každodenních činností. (Pan K.: „*Po mozkové příhodě jsem odkázaný na to, že musím využívat všechny jejich služby.*“ „*Jsem odkázaný na pomoc paní pečovatelky.*“) Pokud jsou staří lidé schopni se sami o sebe postarat, nebo se o ně stará jejich rodina, tak považují tuto hodnotu za méně důležitou. (Pan K.: „*Moje dospělé děti nemají čas na to, aby se mohly o mě starat. Jsem odkázaný na pomoc paní pečovatelky.*“)

3. otázka: „Považujete nyní jiné hodnoty za důležité, než jaké jste považoval/a v mládí?“

Všichni odpověděli ano. Hodnoty a hodnotová orientace seniorů se mění. A také důležitost hodnot se během života mění. V mládí si lidé tolik nepřipouští nemoc.

Důležitost, kterou přisuzujeme **zdraví** stoupá s věkem, kdy přibývá zdravotních problémů. (Paní B.: „*Dříve jsem byla mladá a zdravá. Kdyby mi někdo před třiceti lety řekl, že budu na vozíku, tak se mu budu smát.*“ Paní R.: „*Zdraví jsem brala jako samozřejmost.*“) V mládí se lidé více zajímali o práci, o zaměstnání v souvislosti s tím, že

mohou být zaměstnaní. Hodnota **úspěchu v povolání** je většinou velmi důležitá u mladých lidí. Ve stáří se od této hodnoty velmi upouští a do popředí se dostává důležitost zdraví. (Paní B.: „*A hlavně jsem dříve hodně uznávala své zaměstnání, byla jsem ráda, že mám kde pracovat.*“) Vyskytla se tu i odpověď, ve které popisuje respondentka skutečnost, že se u ní zvýšila důležitost rodiny ve smyslu, že může být s vnoučaty a starat se o ně. (Paní R.: „*Když jsem měla dceru malou, přidělávalo mi to spíše práci. Teď jsem ráda, když pro vnoučata mohu něco udělat.*“) Staří lidé se už tolik nevěnují jejich volnočasovým aktivitám. Nebudují kariéru, hodnota dosáhnout **úspěchu v mimopracovních aktivitách**, který je spojený s jejich koníčky a zájmy (dosáhnout něčeho ve svém životě) a nejdou za tím (Pan K.: „*Mým velkým přáním bylo, abych se dostal k vojenské hudbě. Později jsem se tam dostal a za dva roky jsem byl i povýšený za hudební výkon. Dnes už na to jenom vzpomínám.*“.)

4. otázka: „Pozorujete, zda ostatní staří lidé považují stejné hodnoty za důležité jako vy sám/sama?“

Shoda panuje v hlavní hodnotě **zdraví**. (Paní B.: „*To nevím, ale určitě starým lidem záleží hodně na zdraví. To si myslím, že považují všichni staří lidé za důležité.*“) To je pro každého starého člověka nejdůležitější. Ostatní hodnoty jsou velmi individuální, senioři neměli velkou představu o dalších hodnotách, které považují jejich vrstevníci za důležité (Paní R.: „*Nevím, co ostatní lidé považují za důležité, nebavíme se o tom.*“ Pan K.: „*Jinak to nedovedu posoudit.*“)

Objevila se tu pouze okrajově myšlenka důležitosti **rodiny a dobrých přátel** (Paní B.: „*Nemám rodinu, kdybych ji měla, tak bude pro mě asi důležitější než přátelé.*“) v souvislosti s tím, že pokud člověk má svoji rodinu, tak ji považuje za důležitou v ostatních případech rodinu nahrazují dobří přátelé.

5. otázka: „Myslíte si, že se liší hodnoty starých a mladých lidí?“

Objevuje se zde hodnota **práce**, kdy si senioři myslí, že mladí lidé dnes nechtějí pracovat a tuto hodnotu nepovažují za tak důležitou. Panuje zde podle nich větší uvolněnost a lidé si nedělají problémy s tím, že jsou nezaměstnaní. (Paní B.: „*Spousta z nich nepracuje a vůbec jim to nevadí.*“ Paní R.: „*Hlavně si nedovedou vážít práce jako my. My jsme si*

vážili toho, že můžeme vůbec pracovat. (Pan K.: „Nebudují v práci.“) S tímto souvisí i hodnota **peněz** a hospodaření. Staří lidé si více váží peněz, které v produktivním věku vydělali a spořili si je. (Pan K.: „Mladí neumí hospodařit. Hospodaří ne pro lidi, ale pro sebe. Dnes je moře nezaměstnaných a nikomu z nich to nevadí.“ Paní R.: „Mladí si vůbec ničeho neváží, všechno mají. My jsme si na to museli vydělat, nebylo to všechno tak lehké.“)

Dále důležitost hodnoty **zdraví** se zvyšuje s věkem. Tato skutečnost už byla popsána v předešlém textu. I senioři v předešlých odpovědích sami uznali, že v mládí nepřirazovali zdraví takovou důležitost. Ale i v této části vzpomněli na téma zdraví, objevuje se zde v souvislosti s tím, že si mladí lidé neuvědomují zdravotní problémy, které je mohou během života potkat. (Paní B.: „Když jedu venku na vozíku, tak na mne koukají jako na něco neobvyklého. Neuvědomují si, že to může potkat kohokoliv z nás.“ Pan K.: „Neváží si ani toho zdraví. Snad každý by si ho měl vážit podle vlastního uvážení.“)

V odpovědích se objevil názor na nedostatečnou **úctu k lidem**. (Paní B.: „Mladí si vůbec neváží druhých lidí. Minulý týden v noci skupinka mladých dělala hluk pod mým oknem. Skákali tam po lavičce. Tak jsem na ně o půl druhé v noci zavolala, ať se uklidní. Oni mi ještě sprostě vynadali“)

Další názor se objevil na téma ničení historických památek, obzvláště budov. Nedovedou si vážit památek. (Pan K.: „Objevují se různé nešvary. Znehodnocují i historické hodnoty, budovy, jako jsou ti sprejeři.“) Důležitost hodnoty našeho **kulturního dědictví** je pro každého individuální. Určitá úcta a uznávání jich by mělo být samozřejmostí každého jedince, i když k nim nemáme vytvořený žádný vztah. Podle mého názoru je to úlohou rodiny, aby si dítě uvědomilo důležitost našich historických památek.

5 SHRNU TÍ VÝZKUMU

Z výzkumu, který jsem provedla v jednom z domovů důchodců v Napajedlích, vyplynulo několik skutečností. V jejich hodnotové orientaci jsou zastoupeny hodnoty jako je:

- zdraví,
- dobří přátelé,
- rodina (šťastné děti a vnoučata),
- pomoc od druhých lidí,
- život v dostatku.

Na prvním místě v hodnotovém žebříčku se samozřejmě umístilo zdraví. Dále se pořadí důležitosti těchto hodnot liší.

S přibývajícím věkem se mění i struktura samotné hodnotové stupnice. Na první místo se dostává zdraví, kterému v mladším věku nepřikládali tak velký význam. Je to samozřejmě spojeno s uvědomováním si nemocí, které se ve stáří objevují častěji. Jejich fyzické zdraví je spojeno i se samoobsluhou, která je pro seniory velmi důležitá a nechtějí být závislími na pomoci druhých lidí. Samozřejmě, že toto není ve všech případech možné. Ve stáří se upouští od hodnot, které jsou spojeny s prací, jako je úspěch v povolání. Kdy lidé s odchodem do důchodu už nejsou tolik spojeni s jejich povoláním. Také se to týká úspěchu v jiných jejich zájmových činnostech.

Na otázku, zda pozorují, že ostatní staří lidé považují stejné hodnoty za důležité jako oni sami, se senioři ve všech případech shodli v důležitosti hodnoty zdraví. Velmi mě ale překvapilo zjištění, že staří lidé nemají větší přehled o tom, co považují za důležité jejich vrstevníci, kromě již zmiňované hodnoty zdraví.

Senioři nemají moc velkou představu o hodnotách, které považují jejich vrstevníci za důležité, a proto nedovedou posoudit, jestli ostatní senioři považují za důležité stejné hodnoty jako oni. Objevuje se zde pouze okrajově myšlenka rodiny a dobrých přátel.

Jednoznačně se shodují v tom, že se velmi liší hodnoty mladých a starých lidí. Názor seniorů na hodnoty mladých lidí byl více negativní, kdy zmiňují rozdíly ve vážení si hodnoty zdraví a práce. Senioři považují za důležitější než mladí lidé zdraví, práci, peníze ve smyslu hospodaření s nimi i pro druhé lidi, úctu k druhým lidem a více si váží našeho

kulturního dědictví (historických památek). Dnešní senioři se nemohou vyrovnat s velkým počtem nezaměstnaných lidí. Dnešní mladí lidé jsou k těmto hodnotám více laxní a samozřejmě i dnešní životní styl je odlišný, více demokratický. Hodně věcí je více dostupnějších a nenutí mladé lidi vyhledávat zaměstnání.

ZÁVĚR

V závěru bych shrnula nejvýznamnější poznatky, které jsem během své práce objevila a zjistila. V literatuře se setkáváme s rozličnými klasifikacemi hodnot, názory autorů na hodnoty a hodnotovou orientaci se liší. Ale pro rozvoj naší hodnotové orientace je důležitou součástí výchova k hodnotám, kterou jsem okrajově zmínila ve své práci. Proto bychom si vytvořili představy o tom, jak se k hodnotám dostáváme během života. Výchova k hodnotám je velmi dobře rozpravována v mnoha publikacích. Hodnotová výchova také velmi úzce souvisí s pedagogikou, kdy výchova k hodnotám ve výchovném a vzdělávacím procesu napomáhá rozvoji osobnosti.

Spousta dnešních seniorů bydlí v různých pobytových zařízeních. Dnešní doba klade velký význam na komplexnost péče, kterou tyto instituce nabízejí.

Se změnou hodnotové hierarchie ve stáří souvisí i různé sociální změny v tomto věkovém období, které se odráží na celkovém chování osobnosti a na názoru starého člověka. Dále existují dva názory na to, zda se hodnoty v průběhu života mění nebo ne. Změny hodnot ve stáří jsou velmi patrné. V tomto období života člověka vstupuje do popředí důležitost zdraví. Lidé mají nemalé problémy vyrovnat se s očekávanou a později reálnou situací být starý.

Tato skutečnost se potvrdila i v mém výzkumu. U starších lidí žijících v pobytových zařízeních se také zvyšuje význam rodiny, dobrých přátel a pomoci od druhých lidí. Méně důležitá už je pro ně práce ve smyslu jejich povolání, nezaměřují se už ani tolik na úspěch spojený s jejich zájmovou činností. Jediná věc, která mě velmi zaskočila je to, že staří lidé nemají přehled o hodnotách, které považují za důležité jejich vrstevníci. Hodnoty starších a mladých lidí se podle seniorů také liší. Je to ovšem dané i dobou, ve které žijeme. Dnešní doba je uvolněnější a otvírá dnešním mladým lidem daleko více možností, než měli v mládí dnešní senioři.

Je třeba se k některým hodnotám hlásit. A to znamená jasně se vyslovit, v co věřím, co je dobré a co je špatné.

Touto prací bych ráda přispěla k větší informovanosti o hodnotovém systému seniorů, kteří bydlí v pobytových zařízeních. Tyto informace by mohli pomoci i personálu v těchto sociálních zařízeních pro seniory. Zjistit podrobnosti, co by senioři uvítali, co by přispělo

k lepšímu životu a jak zlepšit služby pro seniory v těchto zařízeních. Člověk má právo na důstojné, zajištěné a spokojené stáří.

Vztah ke starým lidem a k vlastnímu stáří se utváří u průběhu celého života každého z nás.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografické publikace

CELÁ, Jarmila. *Kapitoly z teorie výchovy*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-504-0.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.

KOPRŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-429-X.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1370-5.

KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství, 2001. ISBN 80-214-1844-3.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody psychologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: SPN, 1977.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

ZELINA, Miron. *Strategie a metody rozvoja osobnosti dieťaťa*. 2. vyd. Bratislava: IRIS, 1996. ISBN 80-967013-4-7.

Články v časopisech

LOUCKÁ, Kristina. Stáří jako sociální problém. *Sociální politika*. 1999, roč. 25, č. 4, s. 11-12. ISSN 0049-0961.

RABUŠIC, Ladislav. Časové aspekty českého důchodového věku. *Sociologický časopis*. 1998, roč. 34, č. 3, s. 267-283. ISSN 0038-0288.

Elektronické publikace

MOŽNÝ, Ivo. *Mezigenerační solidarita*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupný z WWW: http://www.vupsv.cz/Mozny_Mezigeneracni_solidarita_zav.pdf.

Sociální služby [online]. 2007 Praha: MPSV ČR [cit. 2007-04-08]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9>.

VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. [online]. 2004 [cit. 2006-11-04]. Dostupné z WWW: http://www.vupsv.cz/Vohrakikova-Rabusic-cesti_seniori.pdf.

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Rozhovor s paní B.
- P II Rozhovor s paní R.
- P III Rozhovor s panem K.
- P IV Seznam kódů

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S PANÍ B.

Otázka: „Co považujete ve svém životě za důležité?“

Odpověď: „Samozřejmě zdraví. Nikdy by mě nenapadlo, že skončím na invalidním vozíku. Tím se mi úplně změnil život. Sama si nic neudělám a jsem odkázaná na pomoc druhých, proto jsem šla sem, aby se o mne někdo postaral. Děti nemám, a tak musím spoléhat na pomoc cizích lidí. Nejraději bych byla nezávislá na ostatních, nechci nikoho obtěžovat.“

Otázka: „Které tři hodnoty považujete za nejdůležitější?“

Odpověď: „Na prvním místě je to zdraví, jak už jsem řekla. Dále, já nevím, asi to budou lidé, kteří sem za mnou občas chodí. Chodí sem za mnou jedna paní, která bydlí taky tady na domově, vždycky si spolu povykládáme a uvaříme si kávu. Taky mě někdy vezme na procházku ven, protože já se sama nikam nedostanu. Nemám už sílu v levé ruce, tak se s tím vozíkem nikam nedostanu, sama se bojím. Je to hrozné, nikomu to nepřeji. Co tu mám celý den sama dělat, dívám se z okna, ale na balkón se s tím vozíkem nedostanu, je to tam moc úzké. Nevím proč to takové udělali, nemysleli na to, že tu budou bydlet staří lidé, kteří jsou na vozíku a nedostanou se tam s ním, protože je tam malý schodek a je to tam úzké, takže se tam nevytočím s vozíkem. No a jako třetí, asi to, abych se měla dobře. Nějaké ty peníze, mít kde bydlet, mít co jíst. Takový ten příjemný život bez starostí, že nemám peníze.“

Otázka: „Považujete nyní jiné hodnoty za důležité, než jaké jste považovala v mládí?“

Odpověď: „No určitě ano. Dříve jsem byla mladá a zdravá. Kdyby mi někdo před třiceti lety řekl, že budu na vozíku, tak se mu budu smát. Považovala bych to za úplnou hloupost a ani bych nad tím neuvažovala. Tím se mi změnilo úplně všechno. Chtěla bych být soběstačná, vadí mi, že se musí o mě někdo starat. Ale jsem vděčná všem ošetřovatelkám, které tu jsou, protože bez nich bych si vůbec nic neudělala. Jsem donucená využívat všech služeb, které nabízejí. Dříve jsem bydlela sama a všechno jsem si také sama udělala. A

hlavně jsem dříve hodně uznávala své zaměstnání, byla jsem ráda, že mám kde pracovat. Byla jsem se svou prací hodně spojená. Bavilo mě to a byl tam dobrý kolektiv.“

Otázka: „Pozorujete, zda ostatní staří lidé považují stejné hodnoty za důležité jako vy sama?“

Odpověď: „To nevím, ale určitě starým lidem záleží hodně na zdraví. To si myslím, že považují všichni staří lidé za důležité. Ostatní asi záleží už na každém z nás. Nemám rodinu, kdybych ji měla, tak bude pro mě asi důležitější než přátelé. Mně ji nahrazují někteří dobří lidé, kteří tu se mnou bydlí. Moc známých tu nemám, ale mně to stačí. Stačí málo velmi dobrých přátel než moc přátel, kteří nejsou spolehliví a nechtějí mi pomoc.“

Otázka: „Myslíte si, že se liší hodnoty starých a mladých lidí?“

Odpověď: „Velice moc. Mladí si vůbec neváží druhých lidí. A taky dnešní mladé lidi nezajímá práce, práci jako hodnotu vůbec neuznávají. Spousta z nich nepracuje a vůbec jim to nevadí. Raději žijí z podpory a celý den se potloukají po městě. My jsme byli rádi, že můžeme pracovat. Oni nechtějí. A necení si zdraví. Když jedu venku na vozíku, tak na mne koukají jako na něco neobvyklého. Neuvědomují si, že to může potkat kohokoliv z nás. Minulý týden v noci skupinka mladých dělala hluk pod mým oknem. Skákali tam po lavičce. Tak jsem na ně o půl druhé v noci zavolala, ať se uklidní. Oni mi ještě sprostě vynadali. Všichni mladí nejsou stejní, to ne. Nechci je všechny házet do jednoho pytle, ale těch slušných je opravdu málo.“

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR S PANÍ R.

Otázka: „Co považujete ve svém životě za důležité?“

Odpověď: „Zdraví, rodina a jsem ráda, že nejsem nikomu na obtíž. Nechci dceři přidělovat práci. Všechno si udělám sama, jsem úplně soběstačná. Chodí za mnou dcera a vnoučata, tak nachystám vždycky i něco jim. Uvařím si, uklidím. Ale hlavně to zdraví, jsem vděčná všem doktorům, kteří se o mně v nemocnici starali. Protože jsem teď v pořádku a nemám nějaké velké problémy. Takoví staří lidé jako jsme my, mají samozřejmě problémy, které souvisejí se stářím. To je jasné.“

Otázka: „Které tři hodnoty považujete za nejdůležitější?“

Odpověď: „Na prvním místě je určitě to zdraví. Jsem po chemoterapii, protože jsem měla rakovinu. Dostala jsem se z toho, už mi i vlasy narostly. Tak se snažím žít jako předtím. Nemůžu si připustit, že jsem byla tak vážně nemocná, musím jít dál. Člověk si to nemůže připouštět, musíte žít dál. K tomu mi pomáhá i moje rodina, dcera mě pravidelně navštěvuje i s vnoučaty. Jsem ráda, že jsou všichni zdraví. Ta rodina a vnoučata je asi na druhém místě. Jsem ráda, když za mnou dojdou a pobudou tu. Vždycky jim nachystám nějaké dobroty, děti mi řeknou, co je nového ve škole. Někdy hrajeme i nějaké hry. Třeba člověče nezlob se, nebo pexeso. Dcera jezdí z práce až pozdě odpoledne, tak se tu u mne chvíli pobaví a den jim rychle uteče. A jako třetí? Asi babičky, které tu bydlí taky. Každé odpoledne některé z nás sedáváme ve společenské místnosti, kterou tu máme. Jsou to takové sedánky, sezení. Povykládáme si, co je nového. Jsme tu už na sebe zvyklí. Musíme tu spolu hlavně dobře vycházet, když tu bydlíme společně. Nemůžeme se tu hádat, jsme tu taková velká rodina.“

Otázka: „Považujete nyní jiné hodnoty za důležité, než jaké jste považovala v mládí?“

Odpověď: „Ano. Teď se hlavně snažím, abych nebyla nikomu na obtíž. Abych nepotřebovala pomoc druhých. Na to jsem dřív ani nepomyslela. Zdraví jsem brala jako samozřejmost. Člověk byl mladý a plný elánu. Ale to je určitě u každého mladého člověka samozřejmé. Se stářím souvisejí problémy se zdravím, stárneme a naše zdraví se horší. A

také je pro mne mnohem důležitější rodina. Když jsem měla dceru malou, přidělovalo mi to spíše práci. Byla jsem ráda, když už byla větší. Teď jsem ráda, když pro vnoučata mohu něco udělat.“

Otázka: „Pozorujete, zda ostatní staří lidé považují stejné hodnoty za důležité jako vy sama?“

Odpověď: „Všichni zdraví, ostatní ne. Ale to je samozřejmé, protože jsme tu všichni rádi, že nám zdraví slouží. Nevím, co ostatní lidé považují za důležité, nebavíme se o tom. Je to každého věc. Nejvíce diskutujeme o tom, co nás trápí za nemoci. Někteří žádnou rodinu nemají, a tak se musejí zabavit jinak.“

Otázka: „Myslíte si, že se liší hodnoty starých a mladých lidí?“

Odpověď: „Nechci vyvolávat nějaké hádky, ale je to asi dnešní dobou. Dnes je jiný styl života. Mladí si vůbec ničeho neváží, všechno mají. My jsme si na to museli vydělat, nebylo to všechno tak lehké. Hlavně si nedovedou vážit práce jako my. Dcera je zaměstnaná ve Zlíně, ten její zaměstnavatel jí už od února neplatí. Nechce tam už chodit, chce jít na Úřad práce ve Zlíně. My jsme si vážili toho, že můžeme vůbec pracovat. Nebyly v práci žádné stávky, to bychom si nedovolili.“

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S PANEM K.

Otázka: „Co považujete ve svém životě za důležité?“

Odpověď: „Zdraví. Je to pro mne to nejdůležitější. Co mi umřela před čtyřmi roky manželka, měl jsem hodně zdravotních problémů a ochrnul jsem na celou levou stranu.“

Otázka: „Které tři hodnoty považujete za nejdůležitější?“

Odpověď: „To první je zdraví, to už jsem řekl. Dále si vážím toho, co tu pro mne dělají paní pečovatelky. Je to taková pomoc od personálu domova důchodců. Po mozkové příhodě jsem odkázaný na to, že musím využívat všechny jejich služby. Nechávám se koupat, chodím na pedikúru, nechávám si uklízet, prát, žehlit a vaří mi obědy. Jsem zde spokojený. Nemohl bych být sám, dříve jsem bydlel v domě, ale teď bych tam už být nemohl. Moje dospělé děti nemají čas na to, aby se mohly o mě starat. Jsem odkázaný na pomoc paní pečovatelky. Dále jsem rád za to, že jsou zde lidé, mezi kterými jsem našel dobré kamarády. Odpoledne chodívám do společenské místnosti popovídat si s babičkami. Jsem rád že si mám s kým povykládat, často se tam i zasmějeme.“

Otázka: „Považujete nyní jiné hodnoty za důležité, než jaké jste považoval v mládí?“

Odpověď: „Víte, my jsme žili ve starém světě, nebyla taková možnost škol a vzdělání. Mým velkým přáním bylo, abych se dostal k vojenské hudbě. Později jsem se tam dostal a za dva roky jsem byl i povýšený za hudební výkon. Později jsme měli i kapelu, Big Band Morávek, kde jsem hrál od roku 1962 jako trumpetista. Uměl jsem hrát na trumpetu a bicí. Dostali jsme se až do Helsinek, ale rád jsem se vracel z ciziny domů. Dnes už na to jenom vzpomínám. Už je pro mne mnohem důležitější to zdraví.“

Otázka: „Pozorujete, zda ostatní staří lidé považují stejné hodnoty za důležité jako vy sám?“

Odpověď: „Zdraví. Každý si ho musí podle svého uvážení vážít. Jinak to nedovedu posoudit. Ale určitě to zdraví je pro nás všechny důležité, že.“

Otázka: „Myslíte si, že se liší hodnoty starých a mladých lidí?“

Odpověď: „Mladým fandím, umožňuje se jim více možností než jsme měli my. Mají mnohem více možností se vzdělávat, jet do zahraničí, to dříve naši vrstevníci neměli. Dostali jsme se tak akorát do Rakouska. Ale bohužel, jde v dnešní době morálka jiným směrem. Mladí neumí hospodařit. Hospodaří ne pro lidi, ale pro sebe. Nebudují v práci. My jsme dosáhli více věcí, byly jsme dobří pracovníci, i když výroba byla dříve dobrá, ale kvalita výroby se mi zdála velmi nízká. Ale jsou i dobří lidé, nejsou všichni stejní. Neváží si ani toho zdraví. Snad každý by si ho měl vážit podle vlastního uvážení. Objevují se různé nešvary. Znehodnocují i historické hodnoty, budovy, jako jsou ti sprejeři. Asi tento vývoj poznamenala i vláda. Dříve si lidé více dávali pozor na pusu, protože by měli problémy ve škole a v práci. Museli jsme si dávat větší pozor. Dnes je moře nezaměstnaných a nikomu z nich to nevádí. Asi jsem už starý a mám na to jiný názor.“

PŘÍLOHA P IV: SEZNAM KÓDŮ

- Dobří přátelé
- Kulturní dědictví
- Peníze
- Pomoc od druhých lidí
- Práce
- Rodina
- Úcta k lidem
- Úspěch v mimopracovních aktivitách
- Úspěch v povolání
- Zdraví
- Život v dostatku

